

บทที่ 3

ผลทางกฎหมายของตัวแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เมื่อสัญญาตัวแทนเกิดขึ้นแล้ว ผลทางกฎหมายย่อมตามมา สำหรับในบทนี้จะเป็นการศึกษาถึง หลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับผลทางกฎหมายของสัญญาตัวแทน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวแทนโดยปริยายในบทที่ 4 ต่อไป อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ต่างๆในบทนี้ จะขอล่าวแต่เพียงหลักเกณฑ์พื้นฐานทั่วไปเท่าที่จำเป็นต่อการศึกษา จะไม่ขอลงไปในรายละเอียด

3.1 ขอบอำนาจของตัวแทน

เรื่องอำนาจกระทำการของตัวแทน นับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งในสัญญาตัวแทนและตัวแทน เพราะเหตุว่าในการที่จะวินิจฉัยว่าตัวแทนทำกรนอกเหนือขอบอำนาจหรือไม่ หรือ การงานที่ตัวแทนทำไปนั้น จะผูกมัดตัวการได้เพียงไร และตัวการจะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกเพียงไหน เหล่านี้ เราจึงต้องอาศัยอำนาจกระทำการของตัวแทนเป็นหลักว่ามีอยู่แค่ไหน¹ และตัวแทนมีอำนาจกระทำกิจการแทนตัวการได้เฉพาะกิจการที่ตัวการมอบหมายและที่อยู่ในขอบอำนาจที่ตัวการจะกระทำได้นั้น ตัวแทนจะมีอำนาจมากไปกว่าอำนาจที่ตนได้รับมอบหมายและที่ตัวการมีอยู่ไม่ได้²

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีบทบัญญัติถึงขอบอำนาจของตัวแทนไว้ คือ มาตรา 800 และมาตรา 801 ซึ่งทั้งสองมาตรานับบัญญัติไว้ว่า

มาตรา 800 “ถ้าตัวแทนได้รับมอบอำนาจ แต่เฉพาะการ ท่านว่าจะทำการแทนตัวการได้ แต่เพียงในสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้กิจอันเขาได้มอบหมายแก่ตนนั้นสำเร็จลุล่วงไป” และ

¹ไชยเจริญ สันติศิริ ฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง. หน้า 91.

²กมล สนธิเกษตริน.ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า. หน้า 52.

มาตรา 801 “ถ้าตัวแทนได้รับมอบอำนาจทั่วไป ท่านว่าจะทำกิจใดๆในทางจัดการแทน ตัวการก็ยอมทำได้ทุกอย่าง

แต่การเช่นอย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้ ท่านว่าหาอาจจะทำได้ไม่ คือ

- (1) ขายหรือจำนองอสังหาริมทรัพย์
- (2) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์กว่าสามปีขึ้นไป
- (3) ให้
- (4) ประนีประนอมยอมความ
- (5) ยื่นฟ้องต่อศาล
- (6) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณา”

จากบทบัญญัติของมาตรา 800 และมาตรา 801 ข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีตัวแทนอยู่สองประเภท ได้แก่ ตัวแทนรับมอบอำนาจเฉพาะการ และตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไป ซึ่งตัวแทนทั้งสองประเภทนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการแบ่งจากลักษณะงาน และขอบเขตของงานที่ตัวแทนต้องทำตามหน้าที่³ และ อำนาจของตัวแทนแต่ละประเภทจะมีผลต่อการบ่งชี้ว่า กิจการที่ตัวแทนกระทำการไปแทนตัวการนั้นๆ จะมีผลผูกพันตัวการหรือไม่เพียงใด เพราะถ้าตัวแทนไม่มีอำนาจกระทำการใด กิจการนั้นก็จะไม่ผูกพันตัวการ และถือว่าเป็นการที่ตัวแทนกระทำไปโดยปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนือขอบเขตอำนาจของตน⁴

3.1.1 ตัวแทนรับมอบอำนาจเฉพาะการ

ตัวแทนรับมอบอำนาจเฉพาะการ คือ ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งและมอบอำนาจจากตัวการให้กระทำการเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ตัวแทนชนิดนี้ต้องถูกจำกัดให้ทำงานได้แต่เฉพาะงานหรือกิจการที่จำเป็นเพื่อให้งานที่ตัวการมอบหมายให้ทำแทนสำเร็จลุล่วงไปเท่านั้น⁵ ดังนั้น ตัวแทนจะไปทำการอย่างอื่นที่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นไม่ได้ แม้จะทำได้ด้วยความหวังดีต่อตัวการสักเพียงใด ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่นอกเหนือหรือเกินเลยขอบอำนาจ ซึ่งตัวการไม่ต้องถูกผูกมัดรับผิดชอบในผลของ

³จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน – นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 26.

⁴ไพฑูริติ เอกจรรย์กร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 117.

⁵กมล สนธิเกษตริณ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า, หน้า 12.

การกระทำนั้น เว้นแต่ตัวการจะให้สัตยาบันแก่การนั้น⁶

อย่างไรเรียกว่า สิ่งจำเป็นต้องกระทำนั้นจะวางหลักให้ตายตัวไม่ได้ ต้องแล้วแต่ข้อเท็จจริง เหตุผลและพฤติการณ์เป็นเรื่องๆไป สิ่งที่จะทำลง ถ้าเกิดมีปัญหาว่าจะเป็นการจำเป็นหรือไม่ แล้ว ก็ต้องพิจารณาดูว่า หากมิได้ทำสิ่งนั้นลงแล้ว การที่มอบหมายให้กระทำจะยังให้บรรลุผล สำเร็จตามที่มอบหมายหรือไม่ ถ้าหากไม่ทำการนั้นๆ การที่มอบหมายก็ยังสำเร็จลงได้ ดังนี้ ก็นับได้ว่า การนั้นๆไม่เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องกระทำ ตรงกันข้าม ถ้าไม่ทำการนั้นๆแล้ว การที่มอบหมายให้ทำจะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้เลย เช่นนี้แล้ว ก็นับได้ว่า การนั้นๆเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำ⁷

การตีความหมายในเรื่องอำนาจเฉพาะการนี้สำคัญมาก บุคคลภายนอกต้องระวัง ถ้าหากตีความหมายกว้างเกินไป อาจเกิดผลร้ายขึ้น เพราะเนื่องจากการที่ตัวแทนต้องปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัดนี้เอง บุคคลภายนอกผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยควรต้องใส่ใจจนถึงอำนาจของตัวแทนให้ทราบโดยถ่องแท้ว่ามีเพียงไร ถ้าหากได้ทำการอันใดกับตัวแทน ซึ่งการนั้นปรากฏว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นดังนี้แล้ว ตัวการก็ไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำนั้นแต่อย่างใด⁸

3.1.2 ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไป

ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไป คือ ตัวแทนที่ตัวการให้ไปกระทำการได้ทั้ๆไป โดยมักแจ้งแต่วัตถุประสงค์เป็นแนวนโยบายที่ตัวแทนจะต้องปฏิบัติ โดยไม่ได้ระบุว่าเป็นการอะไรโดยเฉพาะเจาะจงเหมือนอย่างตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจเฉพาะการ⁹ ดังนั้น ตัวแทนที่มีอำนาจที่จะทำ

⁶ สรรเสริญ ไกรจิตติ, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า, หน้า 35.

⁷ หลวงประพนธ์นิติสรรค์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช 2477 หน้า 8.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

⁹ ขุนประเสริฐสุภามาตรา, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช 2489 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง, หน้า 13.

กิจการใดๆในทางจัดการแทนได้ทุกอย่าง¹⁰ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ตัวแทนมีอำนาจทำการต่างๆได้ทุกอย่างในรายละเอียด¹¹

เพราะเหตุที่ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปมีอำนาจกว้างขวาง คือกระทำการได้ทุกอย่างในทางจัดการแทนตัวการ ดังนั้นกฎหมายจึงต้องจำกัดอำนาจไว้บ้างเพื่อประโยชน์ของตัวการ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 801 วรรคสอง (1) – (6) กล่าวคือ ในกิจการบางอย่างตัวแทนประเภทนี้ไม่อาจกระทำได้¹² เนื่องจากเป็นกิจการที่เรียกว่าเป็นไปในทางจำหน่ายสิทธิของตัวการ ถ้าพลั้งพลาดไปอาจเกิดผลเสียหายแก่ตัวการได้อย่างมาก ฉะนั้น ก่อนจะทำการใดลงไป ตัวแทนจึงต้องได้รับอนุญาตจากตัวการเสียก่อน¹³ กิจการดังกล่าวนี้ ได้แก่

1.) ขายหรือจำนองอสังหาริมทรัพย์

เนื่องจากในเรื่องอสังหาริมทรัพย์ (มาตรา 139) นี้ถือเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่ากฎหมายถึงกับกำหนดให้ต้องทำการซื้อขายตามแบบ (มาตรา 456) มิฉะนั้น ตกเป็นโมฆะด้วยเหตุนี้การขายหรือ จำนองอสังหาริมทรัพย์จึงเป็นข้อยกเว้นมิให้ตัวแทนขายหรือจำนองทรัพย์สินของตัวการ แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะการจำหน่ายสิทธิ คือ การขายหรือจำนองเท่านั้น ถ้าเป็นเรื่องของการซื้ออสังหาริมทรัพย์กลับไม่ได้อยู่ในข้อห้าม ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจึงทำได้¹⁴

¹⁰ไชยเจริญ สันติศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง. หน้า 26.

¹¹กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงษ์ จำกัด, 2534), หน้า44, อ้างถึงใน ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า. หน้า 123.

¹²มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่ 7-15. หน้า 304.

¹³กมล สนธิเกษตริน, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า. หน้า 16.

¹⁴จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ. หน้า 28-29.

2.) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินกว่า 3 ปีขึ้นไป

การเช่าอสังหาริมทรัพย์ที่มีกำหนดเกินกว่า 3 ปีขึ้นไปนั้น มาตรา 538 กำหนดว่าจะต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และการให้เช่าเกินกว่า 3 ปีนี้จะเป็นการผูกมัดตัวการ ทำให้ตัวการใช้สอยอสังหาริมทรัพย์นั้นไม่ได้ หรือถ้าจะจำหน่ายจ่ายโอนไปก็จะมีปัญหาแก่ผู้รับโอน เนื่องจากการโอนกรรมสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ไม่ทำให้สัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ระงับไป ผู้รับโอนจะต้องรับไปทั้งสิทธิและหน้าที่ของผู้โอนที่มีต่อผู้เช่า (มาตรา 569) ทำให้ผู้รับโอนอาจไม่ต้องการซื้ออสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว¹⁵

3.) ให้

ในที่นี้ หมายถึง สัญญาให้โดยเสนาหา (มาตรา 521) ตัวแทนจะให้ทรัพย์สินของตัวการแก่บุคคลภายนอกโดยไม่มีค่าตอบแทนไม่ได้ เพราะทรัพย์สินนั้นเป็นของตัวการต้องขออนุญาตเสียก่อน รวมถึง การปลดหนี้ด้วย เพราะถือว่าเป็นเช่นเดียวกับการให้ (มาตรา 522)¹⁶

4.) ประนีประนอมยอมความ

ในที่นี้ หมายถึง ตัวแทนเป็นผู้ระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลภายนอกกับตัวการ โดยตัวแทนยอมผ่อนผันหนี้ให้กับบุคคลภายนอก (มาตรา 850) ซึ่งมีลักษณะจำหน่ายสิทธิของตัวการเช่นกัน การระงับข้อพิพาทเป็นเรื่องสำคัญ ตัวการอาจจะเสียหายได้ จึงห้ามตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปทำแทนตัวการในเรื่องนี้¹⁷

5.) ยื่นฟ้องต่อศาล

ไม่ว่าศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลภาษี ศาลทรัพย์สินทางปัญญา และศาลแรงงาน

¹⁵ไพฑูริศ เอกจริยกร. คำอธิบาย ตัวแทน - นายหน้า. หน้า 126.

¹⁶จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า
จ้างทำของ. หน้า 29.

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

การตัดสินใจยื่นฟ้องคงให้เป็นอำนาจของตัวการเองโดยเฉพาะที่ต้องตัดสินใจนำตัวเข้าเป็นคู่ความในศาล เนื่องจากทำให้เสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายสูง และไม่แน่ว่าจะชนะคดีได้ แต่ไม่หมายความว่าความถึงการยื่นคำให้การเพราะตกเป็นจำเลยในศาล¹⁸

6.) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณา

ข้อนี้มีลักษณะคล้ายกับการยื่นฟ้องต่อศาล เพราะมีลักษณะเป็นการตัดสินใจพิพาท แต่แทนที่จะเป็นศาลกลับเป็นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ศาล และคู่ความตกลงกันให้เป็นผู้ชี้ขาดข้อพิพาทเพื่อลดขั้นตอนและเวลาในการพิจารณา และเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย มีลักษณะเป็นการระงับข้อพิพาทด้วย จึงต้องห้ามตัวแทนกระทำแทน¹⁹

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นที่ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปอาจจะกระทำการแทนตัวการตามมาตรา 801 วรรคสอง (1) – (6) ได้ โดยไม่ต้องรอรับมอบอำนาจจากตัวการเลย ข้อยกเว้นนี้อาศัยหลักเกณฑ์ตามมาตรา 802 ในเรื่องตัวแทนในเหตุจำเป็นหรือในเหตุฉุกเฉินที่ได้ศึกษามาแล้วข้างต้นนั่นเอง เพราะฉะนั้น ถ้ามีเกณฑ์ที่อาจอ้างได้ว่าเป็นเหตุฉุกเฉินจำเป็น ถ้าหากว่าตัวแทนไม่จัดการแทน ตัวการจะได้รับความเสียหาย เช่นนี้ ตัวแทนไม่จำเป็นต้องขออำนาจจากตัวการ ตัวแทนอาจจะทำได้เลย เช่น การยื่นฟ้องต่อศาลแทนตัวการในกรณีที่ตัวแทนทราบว่าตัวการเป็นเจ้าหน้าที่ของลูกหนี้บางคน ตัวแทนรู้ที่หลังเมื่อเหลือเวลาอีก 7 วันก็จะขาดอายุความ แต่ตัวการไม่อยู่ไปต่างประเทศ ตัวแทนจึงอาจฟ้องคดีเองได้เลย เพราะถือเป็นเหตุฉุกเฉินโดยไม่ต้องรอขออำนาจโดยชัดแจ้งจากตัวการเสียก่อน เกณฑ์ตามมาตรา 802 จึงเป็นข้อยกเว้นของมาตรา 801 วรรค 2 (1) – (6) ได้²⁰

สำหรับเรื่องตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปนี้ ในตำรากฎหมายสมัยก่อนนั้น มักจะแบ่ง

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

^{*} รายละเอียด โปรดดู บทที่ 2 หัวข้อ 2.4 ความแตกต่างระหว่างตัวแทนโดยปริยายและตัวแทนในเหตุฉุกเฉิน (มาตรา 802) หน้า 96.

²⁰ มาโนช สุทธิวาทนฤพุมิ. บันทึกคำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า. หน้า 59.

แยกย่อยออกไปอีกเป็น 2 ประเภท²⁰ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกตามกฎหมายอังกฤษ โดยให้ชื่อว่าเป็นตัวแทนชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2²¹ ดังต่อไปนี้

ก.) **ตัวแทนทั่วไปชั้นที่ 1** หรือตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไป²² อย่างที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “universal agent” นั้นมีอำนาจอย่างกว้างขวางโดยทั่วไปไม่มีเขตจำกัด หรือถูกสั่งให้ทำกิจการเฉพาะเจาะจงเป็นสิ่งเป็นอย่าง เช่น ตัวแทนจัดการทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายของตัวการ เป็นต้น²³

ข.) **ตัวแทนทั่วไปชั้นที่ 2** ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปเฉพาะกิจการ²⁴ อย่างที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “general agent” ตัวแทนชนิดนี้แม้ว่าจะเป็นตัวแทนโดยทั่วไปอย่างข้างต้นก็ตาม แต่อำนาจที่ทำไมกว้างขวางเท่า คือ ถูกจำกัดขอบเขตลงมาบ้าง และคำว่าถูกจำกัดขอบเขตนี้ อย่าไปปนกับข้อยกเว้นตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 801 วรรค 2 คือ ข้อห้าม 6 ประการนั้น เพราะเป็นข้อห้ามซึ่งกฎหมายกำหนดไว้สำหรับเรื่องตัวแทนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นชนิดไหน ซึ่งย่อมกินความหมายและห้ามทั้งสองชนิดด้วย บุคคลที่เป็นตัวแทนในประเภท

รายละเอียดโปรดดู หลวงสุทธิมนต์นฤนาท คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน. นายหน้า. หน้า 11-12., กมล สนิทเกษตริณ. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า. หน้า 15., มาโนช สุทธิวาหนฤพตมิ. บันทึกคำบรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน. นายหน้า. หน้า 55., ไชยเจริญ สันตศิรี กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน. นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง. หน้า 27-29., อรรถเสรีญ ไกรจิตติ. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า. หน้า 36-37. และ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่ 7-15. หน้า 301-306.

²¹หลวงสุทธิมนต์นฤนาท คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน. นายหน้า. หน้า 11.

²²มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่ 7-15. หน้า 304.

²³ไชยเจริญ สันตศิรี กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน. นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง. หน้า 27.

²⁴มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่ 7-15. หน้า 302.

นี่นั่น โดยมากอยู่ในวิชาชีพของเขา หรือกิจกรรมธรรมดาอันเป็นปกติระของบุคคลที่เป็นตัวแทน
 นั้น ²⁵

แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังนี้มักจะเอาตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไป (universal agent) ไปปนกันกับตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปเฉพาะกิจการ (genaral agent) ทั้งนี้เพราะไม่ค่อยจะมีการตั้งตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปกันแล้ว เนื่องจากอำนาจของตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปนี้ มีกว้างขวางกว่าตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปเฉพาะกิจการอย่างมาก คือ มีอำนาจเหมือนกับเป็นตัวการทุกเรื่องราวซึ่งปกติจะไม่ค่อยมีนัก แต่ตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปเฉพาะกิจการมีอำนาจเฉพาะกิจการใดกิจการหนึ่งเท่านั้น ²⁶

²⁵ไชยเจริญ รัตน์ศิริ ฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงาน
 นอกสั่ง, หน้า 27-28.

²⁶มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่
 7-15, หน้า 304.

3.2 สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ของตัวแทนต่อตัวการ

3.2.1 สิทธิ ของตัวแทนต่อตัวการ

โดยหลักแล้ว ตัวแทนเมื่อกระทำการตามหน้าที่แล้ว ย่อมมีสิทธิตามสัญญาที่จะเรียก ประโยชน์ต่างๆจากตัวการได้²⁷ เพื่อความเข้าใจง่าย จะขอแบ่งแยกหัวข้อตามลักษณะของ ประเภทของประโยชน์ที่ตัวแทนเรียกร้องจากตัวการ ดังต่อไปนี้

ก.) สิทธิของตัวแทนที่จะเรียกให้ตัวการจ่ายเงินทศรอง (มาตรา 815)

เงินทศรอง คือเงินที่จ่ายล่วงหน้าไปก่อน (advanced money)²⁸ ซึ่งเงินทศรองนี้อาจจะเป็นค่าใช้จ่ายของตัวแทนเองในการดำเนินกิจการตามที่ได้รับมอบหมาย หรือเงินที่ต้องชำระตาม สัญญาที่ตัวแทนไปทำสัญญากับบุคคลภายนอก²⁹ สำหรับในการทำงานให้ตัวการนั้น อาจ จำเป็นต้องจ่ายเงินเพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไป และกฎหมายไม่ได้บังคับให้ตัวแทนต้องจ่ายเงิน เหล่านี้ เพราะไม่ใช่หน้าที่ของตัวแทน³⁰ ดังนั้น มาตรา 815 จึงบัญญัติไว้ว่า “ถ้าตัวแทนมีประสงค์ ไร้ ตัวการต้องจ่ายเงินทศรองให้แก่ตัวแทนตามจำนวนจำเป็นเพื่อทำการอันมอบหมายแก่ตัวแทน นั้น” จากบทบัญญัติมาตรานี้จึงให้สิทธิแก่ตัวแทนที่จะเรียกให้ตัวการจ่ายเงินทศรอง โดยกำหนด เงื่อนไขไว้ 3 ประการ คือ

²⁷จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 91.

²⁸สถิตย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 134.

²⁹กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 101.

ถึงแม้ว่ามาตรา 815 ได้กำหนดไว้เฉพาะเงินทศรองเท่านั้น มิได้กำหนดถึงเงินค่าใช้จ่าย ไม่เหมือนมาตรา 816 ที่ได้กำหนดถึงเรื่องเงินที่ตัวการจะต้องชดใช้คืนแก่ตัวแทนนั้น อาจมีทั้งเงิน ทศรองและค่าใช้จ่ายที่ตัวแทนได้ออกไปแทนตัวการ ซึ่งในเรื่องนี้แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 815 จะ ได้ใช้คำว่าเงินทศรองอย่างเดียวก็ตาม ก็คงจะต้องตีความอย่างกว้างว่ารวมถึงเงินทศรองเกี่ยวกับ ค่าใช้จ่ายด้วย (โปรดดู ใผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 175.)

³⁰จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 91.

- 1.) เมื่อตัวแทนมีความประสงค์ ซึ่งอาจบอกให้ตัวการทราบโดยแจ้งชัด หรือโดยปริยายที่เกิดจากพฤติการณ์แห่งเรื่องก็ได้
- 2.) เรียกได้เป็นจำนวนเท่าที่จำเป็น และ
- 3.) เพื่อนำไปใช้ในกิจการที่มอบหมาย ถ้าไม่เข้าเงื่อนไขตาม 3 กรณีนี้ ตัวแทนก็ไม่มีสิทธิเรียก³¹

ข.) สิทธิของตัวแทนที่จะเรียกคืนเงินทดรองและค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายไป (มาตรา 816 วรรคหนึ่ง)

สิทธิในเรื่องนี้แตกต่างกับสิทธิในหัวข้อก่อนตรงที่ ในข้อ ก. นั้น ตัวแทนยังไม่ได้จ่ายเงินทดรองเลย เป็นแต่เรียกให้ตัวการจ่าย แต่ในกรณีข้อ ข. นี้ ตัวแทนได้ออกเงินทดรองหรือค่าใช้จ่ายไปก่อนแล้ว ซึ่งอาจจะเป็นเพราะตัวแทนมิได้เรียกให้ตัวการจ่ายเงินทดรองก่อนตามข้อ ก. หรืออาจเรียกมาแล้วแต่ไม่พอ ตัวแทนจึงต้องออกไปก่อน กฎหมายจึงสิทธิตัวแทนเรียกคืนได้ตามจำนวนที่จำเป็น พร้อมด้วยดอกเบี้ยสำหรับเงินจำนวนนั้น³² ในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี (มาตรา 7)

ค.) สิทธิของตัวแทนที่จะเรียกให้ตัวการต้องชำระหนี้ (มาตรา 816 วรรคสอง)

กรณีนี้เป็นเรื่องที่ตัวแทนเป็นหนี้บุคคลภายนอก เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ให้ตัวการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นหนี้แทนตัวการนั่นเอง โดยหนี้ที่ตัวแทนเป็นผู้รับผิดชอบ และยังไม่ได้ชำระหนี้ กฎหมายให้สิทธิตัวแทนมีอำนาจที่เรียกให้ตัวการชำระหนี้ที่นั้น และนอกจากนั้น หากหนี้ที่นั้นยังไม่ถึงกำหนด กรณีเช่นนี้ตัวแทนจะเรียกให้ตัวการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ไม่ได้ ได้แต่เรียกให้ตัวการหาประกันอันสมควรมาวางแก่เจ้าหนี้³³ และนอกจากนั้น การรับภาระเป็นหนี้ที่นั้น จะต้องเกิดจากเหตุอันควรนับว่าจำเป็นอีกด้วย หากเป็นเรื่องที่ไม่เป็นเหตุอันควรนับว่าการจำเป็นแล้ว ตัวแทนจะเรียกให้ตัวการชำระหนี้หรือหาประกันไม่ได้

³¹ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 136.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

ง.) สิทธิของตัวแทนที่จะเรียกค่าเสียหาย (มาตรา 816 วรรคสาม)

การเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนจากตัวการนี้ ไม่ใช่เพราะว่าตัวการเป็นคนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวแทน แต่เป็นกิจการที่ตัวแทนดำเนินการไปแทนตัวการนั้น อาจทำให้นุคคลภายนอกได้รับความเสียหาย แล้วมาฟ้องร้องเอาจากตัวแทน ตัวแทนจึงมีสิทธิเรียกร้องเอาจากตัวการได้³⁴

เหตุที่กฎหมายให้ตัวแทนเรียกค่าเสียหายจากตัวการได้นั้น เพราะกิจการนั้นเป็นของตัวการ ตัวแทนเป็นผู้ทำให้ ตัวการควรเป็นผู้รับทั้งผลประโยชน์และผลพิบัติอันเกิดแต่กิจการนั้น ตามกฎหมาย ตัวแทนทำเท่ากับตัวการทำเอง เพราะฉะนั้น เมื่อตัวแทนได้รับความเสียหาย ย่อมถือได้ว่าความเสียหายนั้นเป็นของตัวการด้วย³⁵ แต่อย่างไรก็ตาม ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ต้องไม่ได้เกิดเนื่องจากความผิดของตัวแทนเอง หากเป็นความผิดของตัวแทนแล้ว ตัวแทนก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากตัวการได้

จ.) สิทธิของตัวแทนที่จะเรียกบำเหน็จ (มาตรา 803, 817 และ 818)

ตามหลักทั่วไป ตัวแทนนั้นไม่มีสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง บำเหน็จไม่ใช่สาระสำคัญของสัญญาตัวแทน เนื่องจากหากดูบทบัญญัติมาตรา 797 ที่เกี่ยวกับคำจำกัดความแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามาตรา 797 เองได้กล่าวถึงบำเหน็จตัวแทนว่าเป็นสาระสำคัญของสัญญาตัวแทนไว้แต่ประการใด ไม่เหมือนสัญญาบางประเภทที่ได้กล่าวถึงค่าตอบแทนในการปฏิบัติตามสัญญาไว้ เช่น สัญญาจ้างทำของซึ่งต้องมีสินจ้าง (มาตรา 587)³⁶ หรือสัญญาจ้างแรงงาน ซึ่งกฎหมายถือว่าต้องมีสินจ้างเช่นกัน (มาตรา 575) และยังมีมาตรา 576 ที่วางข้อสันนิษฐานไว้ตรงกันข้าม กล่าวคือ ถ้าตามพฤติการณ์ไม่อาจคาดหมายได้ว่างานนั้นจะพึงทำให้เปล่า ท่านให้ถือเอาโดยปริยายว่ามีค้ำมั่นจะให้สินจ้างแก่กันด้วย³⁷ หรือเรื่องตัวแทนค้าต่าง ซึ่งกฎหมายสันนิษฐานว่า

³⁴ไพฑูริศ เอกจริยกร. คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า. หน้า 179-180.

³⁵สถิตย์ เล็งไธสง. คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า. หน้า 143.

³⁶ไพฑูริศ เอกจริยกร. คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า. หน้า 113.

³⁷ไชยเจริญ สันติศิริ. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง. หน้า 135.

มีบำเหน็จ (มาตรา 834)³⁸

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นที่ให้ตัวแทนมีสิทธิเรียกบำเหน็จจากตัวการได้ดังต่อไปนี้

1.) **มีข้อตกลงไว้ในสัญญาว่ามีบำเหน็จ** เป็นกรณีตกลงกันโดยแจ้งชัด และปฏิบัติกันอยู่เป็นส่วนใหญ่³⁹ เมื่อมีข้อตกลงกันไว้ในสัญญาว่ามีบำเหน็จโดยแจ้งชัดแล้ว ก็ต้องแปลข้อความอันเกี่ยวกับสิทธิของตัวแทน ที่จะได้บำเหน็จเช่นว่านี้จากตัวสัญญาโดยเคร่งครัด กฎหมายจะไม่ยอมให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำสืบถึงข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีข้อความขัดแย้งกับสัญญา เช่นว่านั้น ซึ่งมีข้อความชัดอยู่แล้วไม่ว่าสัญญานี้จะอาศัยประเพณีหรือเหตุอื่น ๆ มาเป็นข้ออ้างก็ตาม แต่คู่ความอาจนำสืบถึงธรรมเนียมและประเพณีพิเศษ เพื่ออธิบายขยายข้อความตามสัญญานั้นซึ่งมีข้อความกำกวมอยู่บางข้อ หรือสืบเพิ่มเติมข้อความในสัญญาให้แจ้งชัดขึ้นได้เท่าที่ไม่ขัดกับข้อสัญญาเดิม⁴⁰

2.) **ทางการที่คู่สัญญาประพติดต่อกันนั้นเป็นปริยายว่ามีบำเหน็จ** เป็นเรื่องระหว่างตัวการกับตัวแทนโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะมิประเพณีในเรื่องนั้นหรือไม่ เป็นกรณีที่ทั้งสองฝ่ายเคยเป็นตัวการตัวแทนกันมาแล้ว และทุกครั้งหรือส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติกันมา ตัวการเคยให้บำเหน็จแก่ตัวแทนเสมอมา เป็นอัตราที่แน่นอน และมาราวนี้ ตัวแทนย่อมคาดหวังว่า เมื่อตนปฏิบัติหน้าที่ตัวแทนเสร็จสิ้นแล้ว จะได้รับบำเหน็จดังเคยมา แม้ตัวการจะมีได้ตกลงกันเรื่องบำเหน็จกันไว้เลย ก็ต้องถือว่าเขาทั้งสองตกลงให้บำเหน็จแก่ตัวแทนตามที่เคยให้มาก่อน⁴¹

ตัวอย่างเช่น นาย ก. เคยแต่งตั้งให้นาย ข. เป็นตัวแทนขายเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น หม้อหุงข้าว ทีวีสี เครื่องเล่นวีดีโอ มาหลายปี และทุกครั้งที่ นาย ข. ขายเครื่องใช้ไฟฟ้าดังกล่าวได้ นาย ก. ก็ได้จ่ายบำเหน็จค่าตอบแทนให้นาย ข. จำนวนร้อยละ 25 ของจำนวนเงินที่ขายได้ ต่อมา นาย ก. ได้แต่งตั้งให้นาย ข. เป็นตัวแทนในการขายเตาอบไมโครเวฟ ซึ่งหากนาย ข. ขายได้

³⁸ กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและ นายหน้า, หน้า 58.

³⁹ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 82.

⁴⁰ ไชยเจริญ สันติศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงาน นอกสั่ง, หน้า 135-136.

⁴¹ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 82.

นาย ข. ก็มีสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จค่าตอบแทนเช่นกัน เพราะถือได้ว่าตามที่นาย ก. และ ข. ประพฤติต่อกันนั้นเป็นปริยายว่ามีบำเหน็จ แม้นาย ก. และ นาย ข. จะมีได้มีการตกลงกันโดยแจ้งชัดก็ตาม⁴²

3.) เคยเป็นธรรมเนียม มีบำเหน็จ คือ เคยเป็นธรรมเนียมกันมาว่า การจัดการอย่างนั้นเขาให้บำเหน็จกัน⁴³ และเป็นธรรมเนียมประเพณีโดยทั่วไป เช่น ประเพณีการค้า ประเพณีธนาคาร ประเพณีหาแหล่งเงินทุน ประเพณีการขายอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งแต่ละอย่างอาจจะมีธรรมเนียมการจ่ายบำเหน็จตัวแทนไม่เท่ากัน⁴⁴

ตัวอย่างเช่น มีผู้ให้หมายว่าความ เมื่อหมายการทำงานเสร็จแล้ว บุคคลดังกล่าวจะไม่สามารถจ่ายบำเหน็จตัวแทนไม่ได้ เพราะว่าโดยหลักแล้วหมายการทำงานเพื่อจะได้เงิน จะปฏิเสธว่าไม่มีธรรมเนียมไม่ได้ เว้นแต่เป็นการทำงานให้แบบโครงการช่วยเหลือแบบให้เปล่า⁴⁵

สำหรับเวลาในการจ่ายค่าบำเหน็จนั้น มาตรา 817 กำหนดไว้ว่า ตัวแทนมีสิทธิได้รับบำเหน็จเมื่อการเป็นตัวแทนสิ้นสุด กฎหมายมิได้ระบุว่าจะได้บำเหน็จเมื่องานเป็นตัวแทนเสร็จสิ้น เพราะสัญญาตัวแทนไม่ใช่สัญญาจ้างทำของ ที่ถือว่าการจ่ายบำเหน็จขึ้นอยู่กับความสำเร็จของงาน⁴⁶ ส่วนความเป็นตัวแทนจะสิ้นสุดลงเมื่อใดนั้น จะได้กล่าวต่อไปในเรื่องของการสิ้นสุดของ

⁴²ไพฑูริย์ เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 114.

นอกจากนั้น มี คำพิพากษาฎีกาที่ 186/2510 (ประชุมใหญ่) ตัดสินเกี่ยวกับกรณีนี้ไว้ว่า "โจทก์ให้จำเลยจัดการขายที่ดิน จำเลยได้จัดการขายที่ดินของโจทก์ได้สำเร็จยอมเป็นกิจการที่ทำให้แก่กันโดยพฤติการณ์ที่คาดหมายได้ว่าย่อมทำให้แต่เพื่อจะเอาบำเหน็จ จึงถือได้ว่าได้ตกลงกันโดยปริยายว่ามีค่าบำเหน็จนายหน้าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 846..."

⁴³กมล สนธิเกษตริณ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 82.

⁴⁴สถิตย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 83.

⁴⁵มานิช สุทธิวาทณฤพณี, บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า, หน้า 152-153, อ้างถึงในไพฑูริย์ เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 114.

⁴⁶จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 93.

สัญญาตัวแทน แต่อย่างไรก็ดี หากมีการตกลงกันว่าบำเหน็จตัวแทนจะชำระให้ตัวแทนเมื่อใด ก็ต้องเป็นไปตามนั้น ไม่ต้องรอให้การเป็นตัวแทนได้สิ้นสุดลงเสียก่อน

ถึงแม้ว่า ตัวแทนจะมีสิทธิได้รับบำเหน็จตามมาตรา 803 แล้วก็ตาม ตัวแทนก็อาจเสียสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จได้ โดยมาตรา 818 บัญญัติว่า “การในหน้าที่ตัวแทนส่วนใด ตัวแทนได้ทำมิชอบในส่วนนั้น ท่านว่าตัวแทนไม่มีสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จ” ดังนั้น หากตัวแทนทำการโดยมิชอบในหน้าที่แล้ว ย่อมเสียสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จ สำหรับคำว่าตัวแทนทำการโดยมิชอบนั้นมีความหมายกว้างครอบคลุมไปถึงการกระทำการฝ่าฝืนหน้าที่ของตัวแทนตามที่สัญญา ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปในเรื่องหน้าที่ของตัวแทนต่อตัวการ หรือตามที่กฎหมายกำหนดด้วย⁴⁷ เช่น ตัวการแต่งตั้งให้ไปซื้อรถยนต์ ตัวแทนไปซื้อรถยนต์โดยรู้ว่าเป็นของโจรทำให้ตัวการถูกจับภายหลัง เป็นต้น⁴⁸

จ.) สิทธิของตัวแทนที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวการ (มาตรา 819)

บทบัญญัติมาตรา 819 ให้สิทธิแก่ตัวแทนที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวการได้ จนกว่าจะได้รับเงินบรรดาค่างชำระจากตัวการ คำว่า เงินบรรดาค่างชำระ นี้ หมายถึงบรรดาเงินทั้งหลายที่ตัวการมีหน้าที่ต้องชดใช้แก่ตัวแทน เป็นต้นว่า เงินบำเหน็จ ตามมาตรา 803 เงินทศรองหรือเงินค่าใช้จ่าย หรือเงินที่ตัวแทนต้องรับภาระเป็นหนี้ขึ้น หรือค่าสินไหมทดแทน ตามมาตรา 816⁴⁹ สิทธิยึดหน่วงของตัวแทนนี้ เป็นสิทธิที่ช่วยให้ตัวแทนสามารถบังคับตามสิทธิอื่นๆของตัวแทนที่ได้กล่าวมาจากตัวการเพื่อให้ได้รับชำระหนี้เร็วขึ้น⁵⁰

สิทธิยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวแทนมีได้ต่อเมื่อเข้าองค์ประกอบ 3 ประการดังต่อไปนี้

1.) เมื่อปรากฏว่าทรัพย์สินที่จะยึดหน่วงนั้น เป็นทรัพย์สินของตัวการ ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินของตัวการแล้ว ตัวแทนใช้สิทธิยึดหน่วงไม่ได้

⁴⁷ไพฑูริศ เอกจรรย์กร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 116.

⁴⁸สถิตย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 147.

⁴⁹กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 106-107.

⁵⁰จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้าจ้างทำของ, หน้า 96.

2.) ตัวแทนจะมีสิทธิยึดหน่วงได้ต่อเมื่อ ตัวแทนมีทรัพย์สินของตัวการอยู่ในความครอบครองของตน

3.) ทรัพย์สินของตัวการนั้น ตกมาอยู่ในความครอบครองของตนในฐานะที่ตนทำการเป็นตัวแทน⁵¹ และหากเป็นกรณีที่ตัวการตั้งตัวแทนให้ทำกิจการหลายอย่างแยกกันได้เป็นเรื่อยๆไป ต้องแยกเป็นกรณีๆไป เช่น ให้ตัวแทนซื้อรถยนต์ และตู้เย็น ตัวแทนซื้อตู้เย็นแล้วมอบตู้เย็นให้ตัวการไป แต่ตัวการค้างชำระค่าบ้านเงินจตุเย็น ต่อมาตัวแทนซื้อรถยนต์มา ตัวแทนจะยึดรถยนต์ไว้จนกว่าตัวการจะชำระค่าบ้านเงินจตุเย็นไม่ได้ เพราะบ้านเงินจตุเย็นมิได้เกี่ยวข้องกับรถยนต์เลย เป็นคนละเรื่องคนละรายกัน⁵²

นอกจากนั้น บทบัญญัติทั่วไปของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตั้งแต่มาตรา 241 จนถึงมาตรา 250 นั้น ต้องนำมาใช้บังคับด้วยเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับหลักเกณฑ์เรื่องสิทธิยึดหน่วงที่บัญญัติไว้ในเรื่องของตัวการตัวแทนนี้⁵³

3.2.2 หน้าที่ ของตัวแทนต่อตัวการ

สัญญาตัวแทนก็เหมือนสัญญาประเภทอื่นๆที่ก่อให้เกิดหน้าที่ระหว่างกันของคู่สัญญา สำหรับหน้าที่ของตัวแทนต่อตัวการนี้ สามารถแบ่งแยกออกได้ดังต่อไปนี้

3.2.2.1 หน้าที่ ของตัวแทนก่อนสัญญาตัวแทนสิ้นสุด มีดังต่อไปนี้

ก.) หน้าที่ทำการร่วมกันกับตัวแทนอื่น ๆ (มาตรา 804)

ในเรื่องนี้เป็นกรณีที่ตัวการคนเดียวตั้งตัวแทนหลายคนเพื่อกระทำการเดียวกัน มาตรา 804 สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ตัวแทนต้องกระทำการร่วมกัน จะทำการนั้นแยกกันไม่ได้ ที่กฎหมาย

⁵¹ มาโนช สุทธิวาทนฤพุมิ. บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า, หน้า 166.

⁵² กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 108.

⁵³ มาโนช สุทธิวาทนฤพุมิ. บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า, หน้า 164-165.

บัญญัติไว้เช่นนี้ ก็เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของตัวการ เพราะการอันเดียวควรจะได้ร่วมกันทำ คือ ปรีกษาหรือกัน จะเป็นประโยชน์กว่าแยกกันทำ⁵⁴

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ต้องจัดการงานร่วมกันนั้นเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น กล่าวคือ ใช้ในกรณีที่ไม่แน่ชัดว่าตัวการประสงค์เช่นไร ถ้าตัวการกล่าวโดยแจ้งชัด⁵⁵ หรือแต่ถ้าโดยสภาพ หรือข้อความในการมอบอำนาจแปลไปได้ว่าให้แยกกันทำได้แล้วก็แยกกันทำได้ จะไม่อยู่ภายใต้ บังคับมาตรา 804⁵⁶

ข.) หน้าที่ไม่เข้าทำนิติกรรมในนามของตัวการกับตนเอง หรือในฐานะเป็น ตัวแทนของบุคคลภายนอก (มาตรา 805)

หน้าที่นี้บางครั้ง นักกฎหมายก็เรียกว่า “หน้าที่กระทำการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและ จงรักภักดี” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “fiduciary duty” ภาษานี้กำหนดหน้าที่อันเป็น คุณลักษณะพิเศษที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของตัวแทน ตัวแทนจะต้องกระทำการเพื่อตัวการแต่ ผู้เดียว เสมือนหนึ่งตัวการกระทำกรณันั้นด้วยตนเอง ซึ่งยอมไม่นำเอาประโยชน์ผู้อื่นเข้ามาขัดกับ ประโยชน์ตน⁵⁷ ดังนั้น ตัวแทนจะไปเป็นตัวแทนให้กับบุคคลภายนอกด้วย หรือไม่ได้เป็นตัวแทน ให้บุคคลภายนอก แต่จะเป็นตัวบุคคลภายนอกเสียเองไม่ได้⁵⁸ แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อยกเว้น 2 ประการที่จะทำการขัดต่อผลประโยชน์ของตัวการได้ คือ

- 1.) ตัวแทนได้รับความยินยอมจากตัวการ และ
- 2.) นิติกรรมนั้นมีแต่เฉพาะการชำระหนี้เท่านั้น

⁵⁴ กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและ นายหน้า, หน้า 59.

⁵⁵ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 84.

⁵⁶ ไผทชิต เอกจรรย์กร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 161.

⁵⁷ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 88.

⁵⁸ จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 79.

ค.) หน้าที่ต้องทำการตามคำสั่งของตัวการ หรือตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติ (มาตรา 807 วรรคหนึ่ง)

มาตรา 807 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ตัวแทนต้องทำการตามคำสั่งแสดงออกชัด หรือโดยปริยายของตัวการ เมื่อไม่มีคำสั่งเช่นนั้นก็ต้องดำเนินตามทางที่เคยทำกันมาในกิจการค้าขายอันเขาให้ตนทำอยู่นั้น” บทบัญญัตินี้เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้ตัวแทนมีหน้าที่ทำการตามคำสั่งหรือความประสงค์ของตัวการ⁵⁹ หน้าที่ประการนี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะตัวการตั้งตัวแทนให้ทำการที่ตัวการประสงค์จะให้ทำ ไม่ใช่ตัวแทนอยากจะทำอะไรก็ได้ตามที่ตนเองประสงค์อยากจะทำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้การสำเร็จได้ดังที่ตัวการประสงค์ที่จะให้ตัวแทนกระทำนั่นเอง⁶⁰

คำสั่งตามมาตรานี้พึงเข้าใจว่า มิใช่กิจการที่ตัวการมอบหมาย แต่หมายถึงรายละเอียดในการทำกิจการนั้นอีกชั้นหนึ่ง กิจการที่มอบหมายอาจมีคำสั่งหรือไม่มีคำสั่งเลยก็ได้ หรืออาจมีคำสั่งในภายหลังก็ได้ กฎหมายบัญญัติไว้เพื่อบังคับตัวแทนให้ปฏิบัติการให้ดีที่สุด หรือให้สมประโยชน์ตัวการเท่านั้น⁶¹ มาตรา 807 วรรคหนึ่ง นี้กำหนดคำสั่งไว้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1.) หน้าที่กระทำการตามคำสั่งโดยชัดแจ้ง

เป็นกรณีที่ตัวการให้อำนาจไว้โดยชัดแจ้ง (express authority) อาจเป็นการมอบหมายโดยโบมอบอำนาจ โบมอบฉันทะ หรือออกคำสั่งด้วยปากเปล่าก็ได้ ตัวการสั่งอย่างไร ตัวแทนมีหน้าที่ปฏิบัติตามความประสงค์ของตัวการ เสมือนหนึ่งเป็นตัวของตัวเองเลยทีเดียว⁶²

⁵⁹ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 100.

⁶⁰ ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 136.

⁶¹ กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 75.

⁶² สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 101.

2.) หน้าที่กระทำการตามคำสั่งโดยปริยาย

เป็นกรณีที่ตัวการมิได้สั่งโดยชัดแจ้ง เป็นการให้อำนาจโดยปริยาย (implied authority) กล่าวคือ ตัวการมิได้สั่งเป็นกิจลักษณะเป็นถ้อยคำ หรือหนังสือ แต่โดยพฤติการณ์ หรือกิริยาอาการของตัวการ เช่น ตัวการพยักหน้าหมายความว่าให้ทำได้ ถ้าโบกมือไปข้างหน้าหมายความว่าให้ทำต่อไป และการสันนิษฐานหมายถึงให้หยุด เป็นต้น บางกรณีอาจสั่งให้ตัวแทนกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยชัดแจ้ง แต่ไม่กำหนดรายละเอียด⁶³

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นกรณีคำสั่งโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย มีข้อยกเว้น 4 ประการด้วยกัน ที่ตัวแทนไม่จำเป็นต้องทำตามคำสั่งที่ตัวการมอบหมายมา คือ

- ก.) สัญญาตัวแทนนั้นมีวัตถุประสงค์ขัดต่อกฎหมายโดยชัดแจ้ง
- ข.) เป็นการมอบหมายให้กระทำการซึ่งขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- ค.) ถ้าหากว่ากิจการที่มอบหมายให้ทำนั้น เป็นการมอบหมายในเหตุพ้นวิสัยที่จะทำได้
- ง.) ก่อนที่ตัวแทนจะเริ่มกระทำการตัวแทนได้บอกเลิกการเป็นตัวแทน หรือตัวการได้ถอนอำนาจของตัวแทน เช่นนี้ ย่อมทำให้สัญญาตัวแทนสิ้นสุดลงตามมาตรา 826 ตัวแทนไม่มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำการตามที่มอบหมาย⁶⁴

3.) หน้าที่กระทำการตามทางที่เคยทำกันมาในกิจการค้าขาย ในกรณีที่ไม่มีคำสั่งโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย

ที่ว่าไม่มีคำสั่งของตัวการนั้น ก็หมายความว่าตัวการตั้งตัวแทนให้ดำเนินการใดแล้ว ก็มีได้มีคำสั่งโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายไว้แต่ประการใด มาตรา 807 จึงกำหนดว่าให้ตัวแทนต้องดำเนินตามที่เคยทำกันมาในกิจการค้าขายอันเขาให้ตนทำอยู่นั้น ซึ่งก็มีผู้เห็นว่ากิจการค้าขายที่ตัวการให้ตัวแทนทำอยู่นั้นมีอยู่ 2 ความหมาย คือ

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

⁶⁴ มาโนช สุทธิวาทนฤพุมิ, บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า, หน้า 105.

1.) การที่ตัวการและตัวแทนเคยปฏิบัติกันมาอย่างนั้น ตัวการเคยให้ตัวแทนทำอะไรมาก่อน ย่อมหมายความว่า ตัวการให้อำนาจตัวแทนทำอย่างนั้นในคราวนี้อีก เรียกว่า อำนาจที่เคยทำกันมา (usual authority)

2.) ทางที่คนทั้งหลายปฏิบัติกันมา ถ้าตัวแทนกระทำการเช่นนั้น ย่อมถือว่ากระทำภายในขอบอำนาจ เป็นอำนาจตามธรรมเนียม (customary authority)⁶⁵

ง.) หน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังและฝีมือตามสมควร (มาตรา 807 วรรคสอง)

ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 807 วรรคสอง ที่ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฝากทรัพย์มาตรา 659 มาใช้โดยอนุโลม ซึ่งหมายความว่า ระดับการใช้ความระมัดระวังของตัวแทนจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับว่าเป็นตัวแทนได้รับบำเหน็จหรือไม่ ถ้าการนั้นเป็นการทำแทนแบบให้เปล่า ระดับความระมัดระวังในการทำงานของตัวแทน ใช้ความระมัดระวังเพียงเท่าที่ตนใช้กับการทำงานของตนเอง ถ้าเป็นการทำแทนโดยหวังบำเหน็จ ตัวแทนต้องใช้ความระมัดระวังและฝีมือในการทำงานเหมือนเช่นวิญญูชนจะทำในพฤติการณ์เช่นนั้น⁶⁶

และถ้าเป็นตัวแทนโดยอาชีพ เช่น เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า เป็นทนายความ เป็นผู้รับเหมา ก่อสร้างช่วง ตัวแทนจะต้องใช้ฝีมือการทำงานตามอาชีพของตน ระดับความระมัดระวังต้องเป็นอย่างผู้มีวิชาชีพในด้านนั้น⁶⁷

จ.) หน้าที่ต้องกระทำการด้วยตนเอง (มาตรา 808)

ตามปกติ ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนกระทำการใด ผู้นั้นจะต้องทำกิจการนั้นด้วยตนเอง เพราะการที่ตัวการจะตั้งผู้ใดเป็นตัวแทนนั้น บุคคลซึ่งเป็นตัวแทนเป็นสาระสำคัญที่

⁶⁵ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 101, อ้างถึงใน ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 137.

⁶⁶ จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 72.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

ตัวการหยิบยกขึ้นพิจารณา เช่น ความรู้ความสามารถ ความไว้น้ำใจ ฯลฯ ดังนั้น มาตรา 808 จึงบัญญัติว่า “ตัวแทนต้องทำงานด้วยตนเอง เว้นแต่จะมีอำนาจใช้ตัวแทนช่วงทำการได้”⁶⁸ เรื่องนี้เป็นหลักที่มีมาแต่โบราณ ดังสุภาษิตกฎหมายโรมันบทหนึ่งที่ว่า delegatus non potest delegare (a delegate cannot delegate) แปลว่า “ตัวแทนไม่สามารถตั้งตัวแทนต่อ”⁶⁹

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นที่ตัวแทนมีอำนาจแต่งตั้งตัวแทนช่วงทำการได้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กรณีดังต่อไปนี้

1.) อำนาจที่ตัวการให้ไว้โดยแจ้งชัด

เป็นกรณีที่ตัวการกำหนดโดยแจ้งชัดอนุญาตให้ตัวแทนตั้งตัวแทนช่วงได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ตัวแทนมีอำนาจตั้งตัวแทนช่วงได้ ตัวการจะระบุชื่อบุคคลที่เป็นตัวแทนช่วงหรือไม่ก็ได้ หรือเพียงระบุไว้ว่าให้ตัวแทนใช้ตัวแทนช่วงได้ก็เป็นการเพียงพอแล้ว หากตัวการระบุว่าให้ตัวแทนใช้บุคคลใดเป็นตัวแทนช่วง ตัวแทนก็ต้องใช้บุคคลนั้น เพราะตัวแทนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของตัวการ ตามมาตรา 807 วรรคหนึ่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ในกรณีที่ตัวการไม่ได้ระบุเฉพาะเจาะจงถึงผู้ที่จะเป็นตัวแทนช่วงได้ ตัวแทนก็มีอิสระในการเลือกตัวแทนช่วงได้ แต่ในการตั้งตัวแทนช่วงดังกล่าว ตัวแทนจะต้องกระทำการอย่างเหมาะสม มิฉะนั้นจะต้องรับผิดชอบต่อตัวการตาม มาตรา 812 และ 813⁷⁰ ที่จะได้กล่าวต่อไปในเรื่องความรับผิดชอบของตัวแทนต่อตัวการ

⁶⁸ กมล สนธิเกษตริ น. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 46-47.

⁶⁹ สถิตย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 106.

ตัวแทนช่วง คือ บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งจากตัวแทนให้ทำงานแทนตัวแทน ซึ่งงานนั้น ตัวแทนได้รับมอบหมายจากตัวการ (โปรดดู จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 63.)

⁷⁰ ไพฑูริศ เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 142-143.

2.) อำนาจที่เกิดขึ้นโดยปริยาย

กรณีอำนาจที่จะตั้งตัวแทนช่วงโดยแจ้งชั้ดนั้นมักไม่มีปัญหา ปัญหา มักจะเกิดแต่ในกรณีที่ ตัวการให้อำนาจโดยปริยาย เพราะเป็นเรื่องเดาใจตัวการ ต้องอาศัยธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนพฤติการณ์ต่างๆ เป็นเครื่องชี้เจตนาของตัวการ⁷¹ ซึ่งในกรณีต่อไปนี้ ถือว่ามีอำนาจโดย ปริยายที่จะตั้งตัวแทนช่วงได้

ก.) เมื่อกิจการที่ตัวแทนได้รับมอบหมายมานั้น มีธรรมเนียมประเพณีพิเศษในการค้าขาย วิชาชีพหรือกิจการประเภทนั้น ให้ตั้งตัวแทนช่วงได้ก็ตั้งได้ แต่ประเพณีเช่นนี้ต้องเป็นธรรมเนียม ประเพณีที่สมควร

ข.) เมื่อขณะที่ตัวการตั้งตัวแทนช่วงนั้น ตัวการได้ทราบดีแล้วว่า ตัวแทนตั้งใจที่จะตั้ง ตัวแทนช่วงอีกต่อหนึ่ง ตัวการก็มีได้ว่ากระไร ย่อมถือว่าเป็นการอนุญาตโดยปริยาย

ค.) เนื่องจากกิริยาและทางปฏิบัติระหว่างตัวการตัวแทน ซึ่งมีเหตุผลพอที่จะสันนิษฐานได้ ว่าตัวการตั้งใจจะให้อำนาจตัวแทนตั้งตัวแทนช่วงได้

ง.) ในระหว่างที่ตัวแทนปฏิบัติการตามหน้าที่อยู่นั้น มีเหตุฉุกเฉินอันมิได้คิดได้ฝันไว้เกิด ขึ้น ซึ่งเป็นการจำเป็นที่ตัวแทนต้องโอนอำนาจให้ตัวแทนช่วงทำการต่อไป เช่นเป็นต้นว่า เกิด เจ็บป่วยลง ซึ่งถ้าไม่ได้ตัวแทนช่วงแล้ว อาจเกิดการเสียหายขึ้นแก่ตัวการได้⁷² อำนาจในกรณี นี้ นักกฎหมายบางท่านเห็นว่า เป็นเรื่องกฎหมายให้อำนาจ ในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน มาตรา 802 ให้ อำนาจตัวแทนที่จะกระทำการใดๆซึ่งวิญญูชนจะพึงทำ เพื่อป้องกันมิให้ตัวการเสียหาย ย่อมมี อำนาจทำได้ทั้งสิ้น รวมทั้งอำนาจตั้งตัวแทนช่วงกระทำการนั้นๆด้วย⁷³

จ.) ตามสภาพแห่งกิจการที่ตัวแทนได้รับมอบหมายมาทำนั้น ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือแต่เพียง บางส่วน ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการจำเป็นต้องตั้งตัวแทนช่วงทำการด้วย เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยเหลือให้ กิจการนั้นบรรลุเป็นผลสำเร็จไปได้⁷⁴

⁷¹ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 109.

⁷² ไชยเจริญ วัฒนศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงาน นอกสั่ง, หน้า 89.

⁷³ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 108-109.

⁷⁴ ไชยเจริญ วัฒนศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงาน นอกสั่ง, หน้า 89.

ฉ.) หน้าที่แกล้งความเป็นไปในงาน (มาตรา 809)

งานในหน้าที่ของตัวแทนนั้น อยู่ในอำนาจความรับผิดชอบของตัวแทนโดยเฉพาะ เป็นเรื่องที่ตัวการมอบความไว้วางใจ และปล่อยให้ทำงานประกอบด้วยวิจารณญาณของตัวแทน เรื่องการทำงานของตัวแทน ตัวการจึงไม่ทราบ กฎหมายจึงให้ตัวการมีสิทธิสอบถามข่าวคราวการทำงานจากตัวแทนได้ในเวลาที่สมควรแก่เหตุ⁷⁵

ที่ว่า ในเวลาที่สมควรแก่เหตุนี้ หมายถึงเป็นเวลาอันสมควร หรือให้โอกาสแก่ตัวแทนได้มีเวลาจัดการได้พอ ไม่ใช่ก่อกองจะทราบเมื่อใดก็จะให้ได้ทันที หรือถามกันจนเข้าลักษณะพรั้งเพรี อจนก่อให้เกิดความรำคาญ หรือทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานที่ได้รับมอบหมาย⁷⁶

ช.) หน้าที่ส่งเงินและทรัพย์สินที่รับไว้แก่ตัวการ (มาตรา 810)

เนื่องจากเงินหรือทรัพย์สินที่ตัวแทนได้รับมานั้นไม่ใช่เป็นของตน แต่เป็นของตัวการ หรือเป็นเพราะได้มาเนื่องจากการกระทำแทนตัวการ หากเป็นตัวแทนทำเองด้วยคุณสมบัติของตัวแทนเองโดยไม่อ้างตัวการ แล้วจะไม่ได้รับเงินหรือทรัพย์สินนั้น ความชอบธรรมที่จะได้ทรัพย์สินนั้น จึงควรเป็นของตัวการ⁷⁷

สิ่งที่ตัวแทนต้องส่งให้แก่ตัวการตามที่ระบุไว้ในมาตรา 810 ได้แก่

- 1.) เงิน
- 2.) ทรัพย์สินอย่างอื่น

⁷⁵จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 74.

⁷⁶กมล สนธิเกษตริน, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 64.

⁷⁷จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 74.

3.) สิทธิทั้งหลายซึ่งตัวแทนขวนขวายได้มาในนามของตนเอง แต่โดยฐานที่ทำการแทนตัวการ แม้จะได้มาในฐานที่เป็นलगส่วนตัวก็ตาม⁷⁸

3.2.2.2 หน้าที่ ของตัวแทนภายหลังสัญญาตัวแทนสิ้นสุด ถึงแม้ว่า สัญญาตัวแทนจะได้สิ้นสุดลง แต่กฎหมายได้กำหนดให้ตัวแทนมีหน้าที่อีกบางประการ ดังต่อไปนี้

ก.) หน้าที่ต้องแถลงบัญชี (มาตรา 809 วรรคท้าย)

นอกจากในขณะที่สัญญาตัวแทนยังไม่สิ้นสุด ตัวแทนมีหน้าที่ต้องแถลงถึงความเป็นไปในการที่ตัวแทนได้รับมอบหมายตามที่ตัวการร้องขอในเวลาที่เหมาะสมแก่เหตุแล้ว วรรคท้ายของ มาตรา 809 ยังกำหนดต่อไปอีกว่า “เมื่อการเป็นตัวแทนนั้นสิ้นสุดลงแล้ว ตัวแทนต้องแถลงบัญชีด้วย”

วรรคท้ายของ มาตรา 809 ใช้คำว่า “ต้อง” อันเป็นการบังคับให้เป็นหน้าที่ของตัวแทนที่จะแถลงบัญชี เมื่อการเป็นตัวแทนสิ้นสุดลงแล้ว แม้ไม่มีผู้ใดไต่ถามเรียกร้องขึ้นก็ดี ซึ่งตรงข้ามกับข้อความในตอนต้นแห่งมาตรานี้ ที่กำหนดหน้าที่ให้ตัวแทนต้องแจ้งให้ตัวการทราบถึงกิจการก็ต่อเมื่อตัวการมีความประสงค์จะทราบถึงความเป็นไปในกิจการที่ได้มอบหมายนั้น ในเวลาใดๆ ซึ่งสมควรแก่เหตุ ดังนั้น เมื่อสัญญาตัวแทนสิ้นสุดลงแล้ว ตัวแทนจำต้องแถลงบัญชีอันเกี่ยวกับกิจการที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว รวมทั้งรายจ่ายโดยละเอียด⁷⁹

ข.) หน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินของตัวการ (มาตรา 828)

ในเรื่องนี้จะขอพูดกล่าวในหัวข้อ การสิ้นสุดของสัญญาตัวแทน

⁷⁸ กมล สนธิเกษตริน, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 72, อ้างถึงใน ไพฑูริศ เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 151.

⁷⁹ ไชยเจริญ สันติศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง, หน้า 126.

โปรดดู หัวข้อ 3.6 การสิ้นสุดของสัญญาตัวแทน หน้า 151.

3.2.2.3 ความรับผิด ของตัวแทนต่อตัวการ

เมื่อตัวแทนมีหน้าที่ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หากตัวแทนไม่ทำตามหน้าที่เหล่านั้น ย่อมก่อให้เกิดความรับผิดตามมา ซึ่งในเรื่องความรับผิดของตัวแทนต่อตัวการ มีดังต่อไปนี้

ก.) ตัวแทนรับผิดเพราะเอาเงินของตัวการไปใช้ส่วนตัว (มาตรา 811)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องหน้าที่ของตัวแทนต่อตัวการที่ต้องส่งเงิน และทรัพย์สินที่ได้รับไว้แก่ตัวการ (มาตรา 810) ถ้าตัวแทนไม่ทำการตามหน้าที่เช่นว่านี้ บทบัญญัติมาตรา 811 กำหนดให้ตัวแทนต้องเสียดอกเบี้ยในเงินนั้น นับแต่วันที่ได้อำนาจไปใช้ สำหรับอัตราดอกเบี้ยตามมาตรานี้ กฎหมายมิได้กำหนดเอาไว้ ต้องปรับด้วยมาตรา 7 อันเป็นหลักทั่วไป คือต้องใช้อัตราร้อยละ เจ็ดครึ่งต่อปี

ข.) ตัวแทนรับผิดเพราะความประมาทเลินเล่อของตน หรือเพราะไม่ทำการเป็นตัวแทน หรือเพราะทำการโดยปราศจากหรือนอกเหนืออำนาจ (มาตรา 812)

เมื่อตัวแทนรับจัดทำกรงานของตัวการ ในฐานะที่เป็นตัวแทน ตนจะต้องปฏิบัติงานที่ได้ รับมอบหมายนั้นอย่างระมัดระวัง โดยใช้ความรู้ความสามารถและมีมือ และกระทำการภายใน ขอบอำนาจที่ตนได้รับมอบจากตัวการ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในเรื่องขอบอำนาจของ ตัวแทนและในหน้าที่ของตัวแทนต่อตัวการ หากตัวแทนกระทำการโดยปราศจากอำนาจหรือ นอกเหนือขอบอำนาจ หรือประมาทเลินเล่อ หรือไม่ทำการเป็นตัวแทนเหล่านี้ ถ้าเกิด ความเสียหายขึ้นแก่ตัวการ ตัวแทนจะต้องรับผิด ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงว่าตัวการได้ให้สัตยาบัน (มาตรา 823) แก่การกระทำนั้น อันมีผลให้ตัวการต้องผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการที่ตัวแทน ทำไปนั้นหรือไม่ ตัวแทนเพียงแต่พ้นความรับผิดต่อบุคคลภายนอกในกิจการที่ตัวการได้ให้ สัตยาบันไปเท่านั้น แต่ความเสียหายที่ตัวแทนก่อให้เกิดขึ้นแก่ตัวการนั้น ตัวแทนยังไม่หลุดพ้น จากความรับผิดชอบต่อตัวการ เพราะความรับผิดของตัวแทนต่อตัวการต้องพิจารณาตาม มาตรา 812 ซึ่งอยู่ในหมวดว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดของตัวแทนต่อตัวการ⁸⁰

⁸⁰ กมล สนธิเกษตริณ. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า.

มาตรา 812 ได้จำแนกความรับผิดไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ

1.) เพราะความประมาทเลินเล่อของตัวแทน

การที่ตัวแทนประมาทเลินเล่อนี้ ไม่ใช่เพราะตัวแทนไม่ได้กระทำการ⁸¹ แต่ตัวแทนกระทำการไป โดยมีได้ใช้ความระมัดระวังถึงระดับที่พึงใช้ตามหน้าที่ของตน ในมาตรา 807 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งไม่เหมือนกันในแต่ละกรณี⁸²

2.) เพราะไม่กระทำการเป็นตัวแทน

กรณีนี้เป็นเรื่องตัวแทนจงใจไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หรือมิได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายบังคับ หรือมิได้ปฏิบัติอันควรแก่หน้าที่ตัวแทน⁸³

3.) เพราะกระทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนือขอบอำนาจ

กระทำการโดยปราศจากอำนาจ และกระทำการนอกเหนือขอบอำนาจนั้น แตกต่างกัน กล่าวคือ กระทำการโดยปราศจากอำนาจนั้น ตัวการไม่ได้มอบอำนาจให้ตัวแทนกระทำการดังกล่าว แต่ตัวแทนได้กระทำการไป ส่วนกระทำการนอกเหนือขอบอำนาจนั้น เดิมตัวแทนได้รับมอบอำนาจให้กระทำการใด ภายใต้ขอบเขตอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ตัวแทนได้ทำเกินขอบเขตอำนาจของตนที่ตัวการได้ให้ไว้⁸⁴

⁸¹ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 167.

⁸²สถิตย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 124.

⁸³กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 91.

⁸⁴ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า, หน้า 170.

ค.) ตัวแทนรับผิดชอบเพราะตั้งตัวแทนช่วงไม่เหมาะสม (มาตรา 813)

มาตรานี้ เป็นเรื่องที่ว่าด้วยการระบุตัวแทนช่วงไว้ให้ตัวแทนตั้งแล้ว แต่ที่ให้ตัวแทนต้องรับผิดชอบก็เพราะตัวแทนมีส่วนผิดในการตั้งตัวแทนช่วง⁸⁵ กล่าวคือ ในกรณีที่ตัวแทนรู้ว่าตัวแทนช่วงนั้นไม่เหมาะสม หรือไม่สมควรไว้วางใจก่อนตั้งผู้นั้นเป็นตัวแทนช่วงแล้ว ตัวแทนจะต้องเลิกถอนตัวแทนช่วงเสีย หากตัวแทนฝ่าฝืนไม่แจ้งหรือไม่เลิกถอนตัวแทนช่วง ก็ถือว่าไม่ปฏิบัติหน้าที่ตัวแทนหรือไม่ทำการเป็นตัวแทนตามมาตรา 812 ข้างต้น ตัวแทนต้องรับผิดชอบต่อตัวการ ถือว่าตัวแทนมีส่วนร่วมในความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตัวแทนช่วง⁸⁶

ส่วนในกรณีที่ตัวการให้อำนาจตัวแทนเลือกและตั้งตัวแทนช่วงเอง ไม่อยู่ในบังคับของมาตรานี้ ตัวแทนจะต้องเลือกใช้ตัวแทนช่วงด้วยความระมัดระวังตามหลักทั่วไป หากประมาณได้ตัวแทนช่วงไม่ดี ตัวแทนต้องรับผิดชอบตามมาตรา 812 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น⁸⁷

⁸⁵ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 129.

⁸⁶ กุศล บุญเย็น, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 98.

⁸⁷ สติติย์ เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมาย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 129.

3.3 สิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ของตัวการต่อตัวแทน

สำหรับในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ของตัวการต่อตัวแทนนี้ เนื่องจากมีไม่มาก และได้กล่าวไปบ้างแล้วในหัวข้อ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ของตัวการต่อตัวแทน กล่าวคือ หน้าที่ของตัวแทน ก็คือสิทธิของตัวการ และในทางกลับกัน สิทธิของตัวแทน ก็คือหน้าที่ของตัวการ และความรับผิดของตัวการต่อตัวแทนนั่นเอง⁸⁸ ดังนั้น จะไม่ขอกล่าวซ้ำ จะสรุปรวมไปที่เดียว ไม่แยกออกเป็นหัวข้อดังเช่นในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ของตัวการต่อตัวแทน

3.3.1 เรื่องเงินทรรong

หน้าที่และความรับผิดของตัวการในเรื่องนี้ คือ เมื่อตัวแทนมีความประสงค์ ตัวการต้องจ่ายเงินทรรongให้แก่ตัวแทนตามจำนวนที่จำเป็น เพื่อทำการอันมอบหมายแก่ตัวแทน (มาตรา 815) และ ถ้าตัวแทนได้จ่ายเงินทรรongหรือค่าใช้จ่ายไปตามจำนวนที่จำเป็น ตัวการมีหน้าที่ต้องจ่ายเงินชดใช้คืนให้ตัวแทน รวมทั้งดอกเบี้ยนับแต่วันที่ได้ออกเงินไปนั้นด้วย (มาตรา 816 วรรคแรก)

ถ้าตัวการไม่ยอมจ่าย ตัวแทนอาจถือว่าตัวการผิดสัญญาตัวแทน และบอกเลิกเป็นตัวแทนเสีย ตัวการจะถือว่าตัวแทนบอกเลิกเป็นตัวแทนในเวลาที่ไม่สะดวกตามมาตรา 827 วรรคสองไม่ได้ เพราะเป็นความผิดของตัวการเอง⁸⁹

3.3.2 เรื่องการชดใช้หนี้ หรือค่าเสียหายและให้หลักประกันกับบุคคลภายนอก

หน้าที่และความรับผิดของตัวแทนในเรื่องนี้ คือ ตัวการจะต้องให้หนี้ที่ตัวแทนได้ก่อไว้ในฐานะเป็นตัวแทน หรือใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นกับตัวแทนในกรณีที่ตัวแทนทำการภายในขอบอำนาจ หรือตัวการต้องให้หลักประกันกับบุคคลภายนอก เช่นในกรณีที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ ก็เอา

⁸⁸ สรรเสริญ ไกรจิตติ. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า. หน้า 81.

⁸⁹ กุศล บุญเย็น. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า. หน้า 101.

หลักประกันให้ไว้ก่อน ซึ่งเป็นหน้าที่ตามมาตรา 816 วรรคสองและสามนั่นเอง⁹⁰

หน้าที่และความรับผิดชอบนี้ เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย กฎหมายถือว่ามีความตกลง โดยปริยาย ระหว่างตัวการกับตัวแทนในการปฏิบัติการตามที่มอบหมายให้ตัวแทนกระทำการจนมีหนี้สินขึ้น หมายความว่า ตัวแทนไปก่อหนี้สินขึ้นในฐานะที่ตัวเองทำการตามหน้าที่ หรือในกรณีที่ตนเองทำตามหน้าที่นั้น ตนเองได้รับความเสียหาย ตัวการจะปฏิเสธว่าไม่ได้มอบให้ตัวแทนไปก่อหนี้ หรือว่าไม่ได้มอบให้ไปทำการบกพร่องจนตัวแทนเสียหายเอง ตัวการจึงไม่ต้องรับผิดชอบนี้ไม่ได้ โดยผลของกฎหมายถือว่า ตัวการได้มอบหมายไปทุกกรณีแล้ว⁹¹

3.3.3 เรื่องบำเหน็จ

หน้าที่และความรับผิดชอบของตัวการต่อตัวแทนในเรื่องนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับบำเหน็จ ถึงแม้ว่า ในสัญญาตัวแทนนั้น บำเหน็จจะไม่ใช่สาระสำคัญ จะมีหรือไม่ก็ได้ แต่ในกรณีที่มีการกำหนดถึงบำเหน็จตัวแทนไว้แล้ว ตัวแทนก็มีสิทธิได้รับบำเหน็จ และทำให้ตัวการมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องจ่ายบำเหน็จให้แก่ตัวแทนตามจำนวนที่ตกลงกันไว้⁹²

3.3.4 เรื่องสิทธิยึดหน่วง

เรื่องนี้เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่ตัวการจะต้องยอมให้ตัวแทนยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวการ ในกรณีที่ตัวการไม่สามารถชำระหนี้สินให้แก่ตัวแทนได้ (มาตรา 819) กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นสิทธิของตัวแทนที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวการนั่นเอง⁹³

⁹⁰ มาโนช สุทธิวาหนฤพุมิ. บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า. หน้า 145.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

⁹² ไผทชิต เอกจรรย์กร. คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า. หน้า 181-182.

⁹³ มาโนช สุทธิวาหนฤพุมิ. บันทึกคำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า. หน้า 160.

3.4 ความรับผิดชอบของตัวการ และตัวแทน ต่อบุคคลภายนอก

3.4.1 ความรับผิดชอบของตัวการ ต่อบุคคลภายนอก

3.4.1.1 ตัวการรับผิดชอบในกิจการที่ตัวแทนทำไปในขอบอำนาจ (มาตรา 820)

มาตรา 820 นี้ถือเป็นแม่บทอันสำคัญ แสดงลักษณะอันแท้จริงของกฎหมายลักษณะตัวแทน เพราะโดยปกติธรรมดาผู้ใดกระทำการสิ่งใด ผู้นั้นก็ต้องรับในผลของการกระทำเหล่านั้นด้วยตนเอง แต่ในเรื่องตัวแทนไม่เป็นเช่นนั้น เพราะผู้กระทำมีต้องผูกมัดรับผิดชอบในผลของการกระทำที่ตนทำแทนไปนั้น แต่ผู้ที่มีได้ลงมือกระทำ กลับต้องเป็นผู้รับผิดชอบเอง⁹⁴

มาตรา 820 บัญญัติไว้ว่า “*ตัวการย่อมมีความผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการทั้งหลาย อันตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้ทำไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานตัวแทน*” ซึ่งแสดงว่า เมื่อตัวการมอบอำนาจให้ตัวแทนหรือตัวแทนมอบอำนาจให้ตัวแทนช่วงกระทำการอย่างใดแทนตนโดยชอบแล้ว ตัวการต้องรับผิดชอบและผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการที่ตัวแทนหรือตัวแทนช่วงทำไปท่ามกลางในขอบเขตอำนาจนั้น⁹⁵

ปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความรับผิดชอบนี้ คือ อย่างไรและเพียงไร จึงจะนับว่า ตัวแทนได้ทำไปภายในขอบอำนาจแห่งตัวแทน ในข้อนี้เป็นการยากต้องอาศัยฟังข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆไป⁹⁶

⁹⁴ สรรเสริญ ไกรจิตติ, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทนและนายหน้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 89-90, อ้างถึงใน ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบาย ตัวแทน - นายหน้า, หน้า 187-188.

⁹⁵ กมล สนธิเกษตริน, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 90.

⁹⁶ ไชยเจริญ สันติศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง, หน้า 160.

3.4.1.2 ตัวการรับผิดกรณีตัวแทนเซ็ด (มาตรา 821 และ 822)

สำหรับในกรณีนี้จะไม่ขอกล่าวถึง เนื่องจากได้กล่าวมาแล้วโดยละเอียดในบทที่ 2 หัวข้อ 2.3 ความแตกต่างระหว่างตัวแทนโดยปริยายและตัวแทนเซ็ด

3.4.1.3 ตัวการรับผิดเพราะให้สัตยาบัน (มาตรา 823)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การที่ตัวการจะผูกพันในกิจการที่ตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้กระทำไปนั้น การดังกล่าวจะต้องเป็นการที่ตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้กระทำการไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานตัวแทน (มาตรา 820) กล่าวคือ ภายใต้ขอบอำนาจหน้าที่ของตัวแทนนั่นเอง หากตัวแทนทำการเกินขอบอำนาจหรือกระทำการโดยปราศจากอำนาจ กิจการนั้นก็มิผูกพันตัวการ ตัวการก็ไม่ต้องปฏิบัติตามที่ตัวแทนไปทำไว้กับบุคคลภายนอก และตัวแทนจะต้องรับผิดในกิจการนั้นแต่ลำพัง เว้นแต่ตัวการจะได้ให้สัตยาบัน หากตัวการได้ให้สัตยาบันแก่การกระทำของตัวแทน ดังกล่าว ตัวการก็ต้องผูกพันต่อบุคคลภายนอก⁹⁷ ตามที่มาตรา 823 ได้บัญญัติไว้ว่า "ถ้าตัวแทนกระทำการอันใดอันหนึ่ง โดยปราศจากอำนาจก็ดี หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจก็ดี ท่านว่าย่อมไม่ผูกพันตัวการ เว้นแต่ตัวการจะให้สัตยาบันแก่การนั้น" และวรรคสอง บัญญัติว่า "ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ท่านว่าตัวแทนย่อมต้องรับผิดต่อบุคคลภายนอกโดยลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้ถือว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ"

3.4.2 ความรับผิดของตัวแทน ต่อบุคคลภายนอก

ถ้าหากพิจารณาถึงหลักที่ว่าตัวแทนเป็นเพียงเครื่องมือของตัวการ ที่ตัวการได้มอบหมายให้กระทำการแทนตนเอง ตัวแทนมิได้เข้ากระทำการต่างๆ เพื่อตนเอง แต่กระทำการเพื่อตัวการ ตัวแทนเองมิได้มุ่งหมายให้ตนเองผูกพันในกิจการที่กระทำไปแทนตัวการแต่ประการใด ดังนั้น ถ้าตัวแทนกระทำการภายในขอบเขตอำนาจของตนอย่างถูกต้องแล้ว ตัวแทนก็หลุดพ้นจากความรับผิด ต่อทั้งตัวการและต่อบุคคลภายนอก บุคคลภายนอกจะฟ้องร้องตัวแทนให้รับผิดไม่ได้⁹⁸

⁹⁷โปรดดู หน้า 87.

⁹⁷ไพฑูริศ เอกจริยกร. คำอธิบายตัวแทน - นายหน้า. หน้า 220.

⁹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 236.

แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้ ก็มีข้อยกเว้นที่ให้ตัวแทนเป็นคู่สัญญา หรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกอยู่ 3 เรื่อง คือ⁹⁹

3.4.2.1 ตัวแทนของตัวการที่อยู่ต่างประเทศ (มาตรา 824)

กฎหมายบังคับให้ตัวแทนต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัว เนื่องจากต้องการช่วยเหลือรักษาประโยชน์ของบุคคลภายนอกผู้สุจริต ทั้งนี้ถ้าจะให้ตัวแทนหลุดพ้นตามหลักทั่วไปแล้ว บุคคลภายนอกก็คงจะฟ้องเรียกร้องได้แต่เฉพาะตัวการซึ่งอยู่ในต่างประเทศเท่านั้น ซึ่งจะต้องประสบความสำเร็จลำบากไม่น้อย ถ้ากฎหมายไม่บัญญัติมาตรานี้ให้เป็นทางแก้ไว้ อาจเกิดผลเสียหายต่อเศรษฐกิจได้มาก¹⁰⁰

3.4.2.2 ตัวแทนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนือขอบอำนาจ (มาตรา 823)

เรื่องนี้ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า หากตัวแทนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนือขอบอำนาจ ตัวแทนต้องรับผิดชอบโดยลำพัง เป็นส่วนตัว ตัวการไม่ต้องรับผิดชอบผูกพันในกิจการนั้น เว้นแต่ตัวการจะได้ให้สัตยาบัน หรือ บุคคลภายนอกรู้อยู่แล้วว่าตัวแทนทำการนั้นโดยปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนือขอบอำนาจ

3.4.2.3 ตัวแทนในกรณีตัวการไม่เปิดเผยชื่อ

กรณีที่ตัวแทนทำสัญญากับบุคคลภายนอกในนามของตนเอง โดยไม่บอกบุคคลภายนอกว่าทำสัญญาแทนใคร ตัวแทนก็ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกเอง¹⁰¹

⁹⁹จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน – นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 106.

¹⁰⁰สรพล สุขทรศนี, สรุปวิชากฎหมาย ตัวแทน นายหน้า, หน้า 82.

¹⁰¹จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน – นายหน้า จ้างทำของ, หน้า 110.

3.5 ความรับผิดของตัวการและตัวแทน ต่อบุคคลภายนอกผู้ถูกกระทำละเมิด โดยตัวแทน

ในเรื่องนี้มีบทบัญญัติมาตรา 427 บัญญัติว่า “บทบัญญัติทั้งสองมาตราก่อนนั้น ท่านให้ใช้บังคับแก่ตัวการและตัวแทนด้วยโดยอนุโลม”

บทบัญญัติสองมาตราก่อน คือ มาตรา 425 และมาตรา 426 ซึ่งเป็นเรื่องนายจ้างต้องร่วมรับผิดกับลูกจ้าง ถ้าจะถอดความมาใช้บังคับแก่ตัวการ และตัวแทนก็จะเป็นข้อความว่า ตัวการต้องร่วมกันรับผิดกับตัวแทนในผลแห่งละเมิด ซึ่งตัวแทนได้กระทำไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานะตัวแทน¹⁰² ที่กฎหมายให้นำมาตรา 425 และ 426 ไปใช้กับเรื่องตัวแทน ทั้งนี้เพราะการกระทำแทนตัวแทนนั้น ไม่ต่างอะไรกับการทำงานให้นายจ้าง ประโยชน์ที่มีขึ้นนั้นย่อมตกได้แก่ตัวการ แต่ถ้าหากเกิดเสียหายก็ควรจะต้องรับผิดชอบด้วย¹⁰³

ความรับผิดของตัวการในผลแห่งการกระทำละเมิดของตัวแทนเกิดขึ้นจากหลักความรับผิดในการกระทำของผู้อื่น (vicarious liability) * เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ดังนี้ 1.) เป็นตัวการ และตัวแทน 2.) ตัวแทนกระทำละเมิดต่อบุคคลภายนอก และ 3.) กระทำละเมิดในฐานะเป็นตัวแทน¹⁰⁴

¹⁰² พจน์ ปุษปาคม, ละเมิด (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษาแห่งบัณฑิตยสภา, 2530), หน้า 331-332.

¹⁰³ สุขุม ศุภนิศย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2537), หน้า 121.

* ความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่น (vicarious liability) นั้น หมายความว่า เป็นความรับผิดของบุคคลผู้หนึ่งในการกระทำละเมิดของบุคคลอีกผู้หนึ่ง โดยที่บุคคลที่ต้องรับผิดคนก่อนนั้นไม่ได้กระทำละเมิดด้วยตนเอง ถ้าได้กระทำละเมิดด้วยตนเองแล้ว ก็ไม่ใช่ความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่น และถ้าบุคคลที่กระทำนั้นไม่ได้กระทำละเมิด เพียงแต่มีการกระทำอย่างเดียว ก็ไม่เป็นความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้โดยมีตัวบทกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้จำต้องรับผิด ความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่นย่อมเป็นความรับผิดเด็ดขาด (โปรดดู ไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2541), หน้า 64.)

¹⁰⁴ ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, “ความรับผิดในการกระทำละเมิดของผู้อื่น ตัวการ – ตัวแทน,” วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ 2 (กันยายน 2519): 62.

บทบัญญัติให้ตัวการต้องรับผิดชอบในการกระทำของตัวแทนตามมาตรา 427 นี้ ได้เริ่มบัญญัติใช้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2468 เพราะคณะกรรมการร่างกฎหมายได้ตรวจพิจารณากฎหมายลักษณะตัวแทน ในบรรพ 3 (มาตรา 797 – 832) แล้วเห็นว่า ขาดข้อความตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 424, 425, 426 และ 427 จึงให้ร่างขึ้น และบทบัญญัติมาตรานี้ไม่มีที่มาจากกฎหมายของประเทศอื่น จึงเป็นปัญหาในการแปลความอย่างมากว่า จะหมายความรวมถึงตัวแทนในลักษณะใดได้บ้าง¹⁰⁵

ในเรื่องนี้ นั้น แนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศไทย ถือหลักคุ้มครองผู้เสียหายในคดีละเมิดเป็นหลัก¹⁰⁶ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนชนิดใดๆ ตราบใดที่ทำการแทนตัวการแล้ว หรือแม้ขณะทำการจะพ้นออกขออำนาจ แต่ภายหลังมีการยอมรับรองโดยการให้สัตยาบัน ตัวการก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่ตัวแทนก่อขึ้นทั้งสิ้น ไม่มีข้อยกเว้นว่าจะต้องเป็นตัวการตัวแทนกัน อย่างชัดแจ้งแสดงออกชัดเท่านั้น¹⁰⁷

สำหรับกรณีตัวแทนโดยปริยายทำละเมิดนั้น ตัวการต้องรับผิดชอบตามมาตรา 427 เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1133/2516 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 เป็นพลาธิการกองพลทหารม้า สั่งให้จำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นพลขับ ขับรถยนต์ของกองพลทหารม้าไปชนปูนซีเมนต์ให้

¹⁰⁵ กรกันยา กันยะพงศ์, "ความรับผิดชอบในผลแห่งการละเมิดโดยจงใจของลูกจ้างและตัวแทน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 29-30.

¹⁰⁶ สุขุม ศุภนิติย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, หน้า 126.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้เป็นการกลับหลัก มีผลลบล้างคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับก่อนๆ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1980/2505, 619/2507) ที่วินิจฉัยว่า การรับใช้หรือรับวานให้ขับรถ ไม่ใช่เป็นเรื่องตัวแทน เพราะไม่ใช่กิจการที่ทำแทนตัวการต่อบุคคลที่สาม ความรับผิดชอบของตัวการในผลแห่งละเมิดที่ตัวแทนกระทำไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 427 จะต้องเป็นเรื่องที่ตัวการตั้งตัวแทนให้ไปทำการติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่ 3 เท่านั้น

วัด ย่อมถือได้ว่าจำเลยที่ 2 เป็นตัวการและจำเลยที่ 1 เป็นตัวแทนในกิจการโดยปริยาย เมื่อจำเลยที่ 1 ขับรถยนต์กลับกองพลทหารม้า ได้ชนรถยนต์โจทก์เสียหาย จำเลยทั้งสองก็ต้องรับผิดชอบร่วมกัน แต่กิจการดังกล่าวมิใช่ราชการของกองทัพบก กองทัพบกจึงไม่ต้องรับผิดชอบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2385/2518 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 เจ้าของรถยนต์ขับเร็วไม่เป็น ได้ใช้จำเลยที่ 1 ขับเร็วโดยนั่งไปในเร็วด้วย จำเลยที่ 2 เป็นตัวการต้องรับผิดชอบในละเมิดที่จำเลยที่ 1 ตัวแทนโดยปริยายได้ขับเร็วโดยประมาทเลินเล่อ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2977/2523 วินิจฉัยว่า การที่จำเลยที่ 2 สั่งให้จำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นทหารรับใช้ขับรถยนต์คันเกิดเหตุไปรับบุตรจำเลยที่ 2 มาจากโรงเรียน ย่อมถือได้ว่าจำเลยที่ 2 เป็นตัวการ และจำเลยที่ 1 เป็นตัวแทนในกิจการนั้นโดยปริยาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 260/2535 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 1 เป็นพลทหารเกณฑ์อยู่ได้บังคับบัญชาสามีจำเลยที่ 2 ก่อนเกิดเหตุสามีจำเลยที่ 2 ให้จำเลยที่ 1 ไปช่วยงานศพบิดาจำเลยที่ 2 จำเลยที่ 2 ใช้ให้จำเลยที่ 1 ขับรถยนต์ของจำเลยที่ 2 ไปในกิจการของจำเลยที่ 2 ถือได้ว่าจำเลยที่ 1 เป็นตัวแทนของตัวแทนของจำเลยที่ 2 ในกิจการนั้น จำเลยที่ 2 ต้องร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ 1 ในผลแห่งละเมิดที่จำเลยที่ 1 ขับรถยนต์โดยประมาทชนรถยนต์ของโจทก์เสียหาย

คำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองฉบับข้างต้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับละเมิดเนื่องจากการใช้หรือวานให้ขับรถ แต่ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2385/2518 เป็นเรื่องใช้ให้ขับเร็ว ซึ่งตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น ถือว่าเมื่อใช้หรือวานให้คนอื่นขับรถหรือขับเร็วแล้ว ไม่ว่าจะไปทำธุรกิจส่วนตัวอะไรก็ตาม ถือได้ว่าคนที่ถูกใช้หรือวานนั้นเป็นตัวแทนโดยปริยาย เมื่อมีการละเมิดเกิดขึ้น ตัวการหรือผู้ที่ใช้หรือวานผู้อื่นนั้นจึงต้องรับผิดชอบตามมาตรา 427 นั้นเอง

รวมทั้ง ในเรื่องตัวแทนชัดด้วยเช่นกัน ที่ตัวการในกรณีของตัวแทนชัดนั้น ต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่ตัวแทนชัดได้ก่อให้เกิดขึ้นด้วย ดังเช่น ใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3116/2523 ที่ตัดสินไว้ว่า สหกรณ์แท็กซี่ยอมให้จำเลยที่ 1 นำรถแท็กซี่ของสหกรณ์เดินรับบรรทุกคนโดยสารในกิจการของสหกรณ์ เป็นการชัดให้เข้าใจว่าจำเลยที่ 1 เป็นตัวแทน จำเลยที่ 1 ทำละเมิดชนรถ

โจทก์สหกรณ์ต้องรับผิดชอบร่วมด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 427 , 821

3.6 การสิ้นสุดของสัญญาตัวแทน

เมื่อสัญญาตัวแทนได้เกิดขึ้นไม่ว่าโดยการแต่งตั้งแสดงออกโดยแจ้งชัด หรือโดยปริยาย แล้วก็ตาม ความเป็นตัวแทนและตัวการก็ได้ก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบระหว่าง ตัวการ ตัวแทน และบุคคลภายนอก ซึ่งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างบุคคลต่าง ๆ ก็มีเรื่อยไป จนกว่าสัญญาตัวแทนหรือความเป็นตัวการตัวแทนจะสิ้นสุดลง¹⁰⁸

การสิ้นสุดของสัญญาตัวแทนสามารถแบ่งแยกออกได้เป็น 2 กรณี ดังต่อไปนี้

3.6.1 โดยเจตนาของคู่สัญญา

3.6.1.1 ตัวการถอนตัวแทนหรือตัวแทนบอกเลิกเป็นตัวแทน (มาตรา 826 วรรคหนึ่ง) **

สัญญาตัวแทนเป็นสัญญาที่เกิดขึ้นจากความไว้วางใจโดยเชื่อถือในบุคคล เมื่อฝ่ายหนึ่ง ขาดความเชื่อถือหรือไว้วางใจ หรืออีกฝ่ายหนึ่งไม่สมจริตใจที่จะทำแล้ว ย่อมต้องบอกเลิกสัญญากันได้¹⁰⁹ ซึ่งตัวบทมิได้บอกว่าทั้งตัวการหรือตัวแทนจะต้องมีเหตุผลประการใดในการบอกเลิก สัญญา ทำให้เข้าใจได้ว่าตัวการหรือตัวแทนเมื่ออยากจะเลิกสัญญาระหว่างกันก็ทำได้ โดยเพียง

¹⁰⁸ นอกจากนั้น มีคำพิพากษาฎีกาที่ 243/2530, 694/2531, 2452/2531, 3147/2532, 3983/2533, 944/2536, 2001/2537 ซึ่งข้อเท็จจริงล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับแท็กซี่ทั้งสิ้น

^{108a} เภทชิต เอกจริยกร, คำอธิบาย ตัวแทน – นายหน้า, หน้า 258.

** ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 826 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “อันสัญญา ตัวแทนย่อมระงับสิ้นไปด้วยตัวการถอนตัวแทน หรือด้วยตัวแทนบอกเลิกเป็นตัวแทน”

¹⁰⁹ กุศล บุญเย็น , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและ นายหน้า, หน้า 160.

บอกเลิกสัญญาฝ่ายเดียว กล่าวคือ ตัวการบอกถอนตัวแทน หรือตัวแทนบอกเลิกความเป็นตัวแทน เรียกได้ว่าต่างฝ่ายต่างทำได้ตามอำเภอใจ¹¹⁰

สำหรับเวลาที่คู่สัญญาสามารถมีสิทธิเลิกสัญญาได้นั้น มาตรา 827 วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “ตัวการจะถอนตัวแทน และตัวแทนจะบอกเลิกเป็นตัวแทนเสียในเวลาใดๆก็ได้ทุกเมื่อ” จะเห็นได้ว่าตัวบทเปิดโอกาสให้ตัวการบอกถอนตัวแทนหรือตัวแทนบอกเลิกเป็นตัวแทนในเวลาใดๆก็ได้ ซึ่งก็หมายความว่านับตั้งแต่เวลาที่ได้มีการแต่งตั้งตัวแทนแล้วเป็นต้นไป¹¹¹ การถอนตัวแทนโดยตัวการ หรือการบอกเลิกเป็นตัวแทนโดยตัวแทนนั้น ไม่มีบทกฎหมายบทใดกล่าวบังคับไว้ว่าต้องทำกันอย่างไร ดังนั้น เพียงแต่ตัวการหรือตัวแทนแสดงออกซึ่งเจตนาไม่ว่าจะเป็นด้วยกิริยาหรือวาจาอย่างใดอย่างหนึ่ง อันพอคำนวณได้ว่าเป็นการถอนหรือบอกเลิกอำนาจ ก็เป็นการเพียงพอ และไม่ต้องมีแบบอย่าง ถึงแม้ว่า อำนาจที่ได้ให้ไว้ในครั้งแรกจะเป็นหนังสือ หรือมีหลักฐานเป็นหนังสือก็ตาม¹¹²

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาตรา 827 วรรคแรก จะได้บัญญัติให้ตัวการถอนตัวแทนหรือตัวแทนบอกเลิกการเป็นตัวแทนในเวลาใดๆได้นั้น หากได้กระทำไปในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่สะดวกและมีความเสียหายเกิดขึ้น ฝ่ายนั้นก็ต้องรับผิดชอบ¹¹³ ตามที่วรรคสอง ของมาตรา 827 บัญญัติไว้ดังต่อไปนี้ “คู่สัญญาฝ่ายซึ่งถอนตัวแทนหรือบอกเลิกเป็นตัวแทนในเวลาที่ไม่สะดวกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง จะต้องรับผิดชอบต่อคู่สัญญาฝ่ายนั้นในเสียหายอย่างใดๆอันเกิดแก่การนั้น เว้นแต่ในกรณีที่เป็นการจำเป็นอันมิอาจจะก้าวล่วงเสียได้”

¹¹⁰ไพฑูริศ เอกจริยกร, คำอธิบาย ตัวแทน - นายหน้า, หน้า 260.

¹¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 260.

¹¹²ไชยเจริญ สุสันติศิริ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง, หน้า 222-223.

¹¹³ไพฑูริศ เอกจริยกร, คำอธิบาย ตัวแทน - นายหน้า, หน้า 260.

3.6.1.2 คู่สัญญาตกลงเลิกสัญญากันเอง

เนื่องจากสัญญาตัวแทนก็เป็นสัญญาชนิดหนึ่ง ดังนั้น นอกจากกฎหมายในส่วนนี้จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นแล้วก็ต้องนำหลักในเรื่องการเลิกสัญญาตามหลักทั่วไปมาใช้ด้วย¹¹⁴ กล่าวคือ คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย (ตัวการกับตัวแทน) ต่างทำความเข้าใจว่าจะเลิกสัญญากัน และไม่ประสงค์ที่จะมีความสัมพันธ์อันตัวการกับตัวแทนกันอีกต่อไป สัญญาตัวแทนก็เป็นอันสิ้นไป¹¹⁵

นอกจากนั้น หากมีการกำหนดเงื่อนไขในการสิ้นสุดของสัญญาตัวแทนไว้อย่างชัดเจนในสัญญาตัวแทนแล้ว ก็ต้องเป็นไปตามนั้น เช่น มีข้อตกลงว่าให้เป็นตัวแทน 3 เดือน เมื่อครบกำหนดเวลาสัญญาตัวแทนก็ระงับ หรือมีข้อตกลงมอบหมายให้ตัวแทนทำงานชิ้นหนึ่ง เมื่อตัวแทนทำงานเสร็จ สัญญาตัวแทนก็ระงับ เป็นต้น¹¹⁶

3.6.2 โดยผลของกฎหมาย

3.6.2.1 กรณีตัวการหรือตัวแทนตาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือเป็นบุคคลล้มละลาย (มาตรา 826 วรรคสอง)

การสิ้นสุดของสัญญาตัวแทนในกรณีนี้ มีบัญญัติไว้ในวรรคสอง ของมาตรา 826 ดังต่อไปนี้ “อนึ่งสัญญาตัวแทนย่อมระงับสิ้นไปเมื่อคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือล้มละลาย เว้นแต่จะปรากฏว่า ชัดกับข้อสัญญาหรือสภาพแห่งกิจการนั้น” การสิ้นสุดในกรณีนี้เป็นการสิ้นสุดโดยผลของกฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้เกิดจากเจตนาเลิกของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง¹¹⁷

¹¹⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจ หน่วยที่ 7-15. หน้า 335.

¹¹⁵ สรรเสริญ ไกรจิตติ. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า. หน้า 109.

¹¹⁶ จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน – นายหน้า จ้างทำของ. หน้า 113.

¹¹⁷ เฝาทิต เอกจริยกร. คำอธิบาย ตัวแทน - นายหน้า. หน้า 263.

สำหรับข้อยกเว้นตามวรรคท้ายของมาตรา 826 ที่ทำให้สัญญาตัวแทนไม่สิ้นสุดนั้น ในกรณีที่ว่าเว้นแต่จะปรากฏว่าขัดกับข้อสัญญา หมายถึง ในสัญญาตัวแทนมีข้อตกลงไว้เป็นอย่างอื่น เช่น ตกลงไว้ว่าแม้ตัวแทนหรือตัวการจะตกเป็นผู้ไร้ความสามารถก็ให้สัญญาไม่ระงับ หรือแม้ว่าตัวการตายสัญญาก็ไม่ให้ระงับ เป็นต้น¹¹⁸

ส่วนกรณีที่ว่า สภาพแห่งกิจการนั้น อาจจะเป็นกรณีที่สภาพแห่งกิจการนั่นเองไม่ถึงหลักการไว้วางใจเฉพาะตัวระหว่างตัวการตัวแทนว่าเป็นสาระสำคัญ เช่น การตั้งตัวแทนขายสินค้าตามบ้าน ซึ่งต้องใช้ตัวแทนหลายคน ดังนี้ เป็นต้น หรือ เป็นกรณีที่สภาพแห่งกิจการนั้นต้องทำอยู่ตลอดเวลาหยุดไม่ได้ เช่น เป็นตัวแทนขนส่งสินค้าทางทะเล และตัวการตายระหว่างขนส่ง เป็นต้น¹¹⁹

นอกจากนั้น ในกรณีที่สัญญาตัวแทนสิ้นสุดลงเพราะตัวการตาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือล้มละลาย กฎหมายยังได้ให้อำนาจตัวแทนที่จะจัดการอันสมควรทุกอย่างเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตัวการเกี่ยวกับการที่เขามอบหมายแก่ตนนั้นจนกว่าทายาท หรือผู้แทนของตัวการจะอยู่ในฐานะที่จะเข้ารักษาผลประโยชน์นั้นได้เอง ตามที่มาตรา 828 ได้บัญญัติไว้ อำนาจในที่นี้ เป็นอำนาจตามกฎหมาย มิใช่อำนาจตามสัญญา¹²⁰

แต่ถ้าเป็นกรณีที่สัญญาตัวแทนสิ้นสุดลงเพราะตัวแทนตาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ หรือล้มละลาย บทบัญญัติมาตรา 829 กำหนดให้ทายาทหรือบุคคลผู้รับหน้าที่ดูแลทรัพย์สินมรดกของตัวแทนโดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องบอกกล่าวแก่ตัวการและจัดการเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตัวการ ไปตามสมควรแก่พฤติการณ์ จนกว่าตัวการอาจเข้าปกป้องรักษาประโยชน์นั้นๆ ได้

¹¹⁸ กุศล บุญเย็น , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและ นายหน้า. หน้า 164.

¹¹⁹ จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวแทน - นายหน้า เจ้าทำของ, หน้า 113-114.

¹²⁰ สถิติย เล็งไธสง, คำอธิบายกฎหมายตัวแทนและนายหน้า. หน้า 226.

3.6.2.2 ทำกิจการเสร็จตามที่ได้มอบหมาย

ในเรื่องนี้นั้น มาตรา 826 มิได้บัญญัติครอบคลุมถึง แต่ก็ป็นสาเหตุที่ทำให้สัญญาตัวแทนสิ้นสุดลงเช่นกัน¹²¹ กล่าวคือ ถ้าสัญญาตัวแทนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับให้ทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง และตัวแทนได้ทำการครบถ้วนตามที่มอบหมายมาแล้วสัญญาตัวแทนก็เป็นอันระงับไป¹²²

3.6.2.3 สิ้นกำหนดเวลา

ถ้าในสัญญาตัวแทนมีกำหนดเวลาแน่นอนว่า ให้มีความผูกพันกันไว้นานเท่าใด เมื่อถึงกำหนดนั้นสัญญาตัวแทนก็ย่อมสิ้นอายุไป หรืออาจเป็นที่เข้าใจกันว่าสัญญานั้นจะมีอายุนานตามธรรมเนียมประเพณีของกิจการนั้นก็ได้¹²³

3.6.2.4 วัตถุประสงค์ของกิจการที่ให้ไปทำนั้นกลายเป็นพันวิสัย หรือกลายเป็นผิดกฎหมาย

ถ้าภายหลังที่ได้มอบหมายให้ตัวแทนไปทำการใดแล้ว การนั้นกลายเป็นพันวิสัย หรือกลายเป็นผิดกฎหมายขึ้น สัญญาตัวแทนก็ระงับไป เช่น ตัวการมอบอำนาจให้ตัวแทนขายรถยนต์ต่อมารถยนต์คันนั้นเกิดไฟไหม้หมดไปก่อนที่ตัวแทนจะขายได้ สัญญาตัวแทนก็ระงับไป หรือตัวอย่างเช่น เป็นตัวแทนในกิจการของสำนักกฎหมายคนต่างด้าว เมื่อมีกฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวออกใช้บังคับห้ามมิให้คนต่างด้าวประกอบธุรกิจเกี่ยวกับบริการในทางกฎหมาย ดังนี้สัญญาตัวแทนก็ระงับ¹²⁴

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

¹²² ไชยเจริญ สันติศิริ ฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง, หน้า 226.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

¹²⁴ กมล สอนธิเกศตริณ.ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทนและนายหน้า, หน้า 114.